

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ ІНКЛЮЗИВНОГО КЛАСУ

Ⓐ Розглядаються особливості підготовки педагогічних працівників на посаді асистента вчителя інклюзивного класу. Досліджено сучасний стан підготовки асистентів вчителя у Канаді та у Великій Британії.

Ключові слова: інклюзивна освіта; інклюзивне навчання; асистент вчителя інклюзивного класу; діти з особливими освітніми потребами

Вступ. Важливою складовою державної політики в Україні є прогресивні зміни в стратегії розвитку освіти для дітей з особливими освітніми потребами з домінуючим напрямком – упровадженням інклюзивної освіти у загальноосвітніх навчальних закладах. Філософія інклюзивної освіти тісно переплітається з концепцією прав людини та рівної доступності й участі в усіх сферах життя. Інклюзивне навчання визначається як процес включення дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітні навчальні заклади, і забезпечення права на одержання освіти, якість якої не відрізняється від освіти здорових дітей.

Це положення відображено в низці міжнародних (Всесвітня декларація «Освіта для всіх», Саламанкська Декларація, Програма дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами, Дакарська Декларація) і українських (Закон України від 23.05.2017 р. № 6437 «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг», Концепція розвитку інклюзивної освіти, Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах тощо) нормативно-правових документах.

Полтавська область є однією з перших в Україні, яка активно впроваджує інклюзивне навчання. З 2001 по 2009 рр. 4 освітні заклади області були учасниками Всеукраїнського експерименту «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах». Ці заклади є експериментальними майданчиками та розповсюджують досвід роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в заклади освіти. Станом на 1 вересня 2017 року у Полтавській області функціонує 146 інклюзивних шкіл, що становить 23% від загальної кількості загальноосвітніх навчальних закладів області, у яких навчається 368 дітей з особливими освітніми потребами.

Особистісно зорієнтоване спрямування навчально-виховного процесу в інклюзивному класі забезпечує асистент вчителя, який бере участь у розробленні та виконанні навчальних планів і програм, адаптує навчальні матеріали з урахуванням особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами. Посаду асистента вчителя може обіймати особа з високими моральними якостями, яка має повну вищу педагогічну освіту та

пройшла курсову перепідготовку щодо роботи в умовах інклюзії.

Тому, перед сучасною системою післядипломної педагогічної освіти, постає завдання підготувати педагогічних працівників різних спеціальностей до роботи на посаді асистента вчителя в умовах інклюзивної освіти.

Метою статті є висвітлити особливості підготовки педагогічних працівників до роботи на посаді асистента вчителя інклюзивного класу.

Аналіз досліджень. У вітчизняній і зарубіжній педагогіці накопичений великий досвід у дослідженні проблем формування професійної готовності педагога. Велика кількість наукових праць, присвячених аналізу професійної освіти (Е. Белозерцев, А. Вербицький, В. Краєвський та ін.), проблеми розвитку особистості педагога (С. Сластьонін, А. Кошелева), готовності педагога до корекційно-педагогічної діяльності (А. Биков, І. Бех, В. Бондар, С. Болтівець, Г. Бондаренко, Т. Данилова, Н. Дементьєва, Т. Ілляшенко, А. Кігчак, А. Панов, О. Хохліна, Т. Шульга та ін.); підготовки вчителя до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (А. Колупаєва, О. Красикова-Еннс, І. Луценко, Н. Софій, Е. Даніловичуте, С. Литовченко). Проте, незважаючи на актуальність питань упровадження інклюзивної освіти, проблема підготовки педагогічних працівників до роботи на посаді асистента вчителя не набула значного розвитку у вітчизняній науці.

Виклад основного матеріалу. Введення посади «асистент вчителя» передбачено українським законодавством. У Постанові Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» (зі змінами) зазначається, що «особистісно зорієнтоване спрямування навчально-виховного процесу забезпечує асистент учителя, який бере участь у розробленні та виконанні навчальних планів і програм, адаптує навчальні матеріали з урахуванням особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами» [1]. З ініціативи Міністерства освіти і науки Міністерством соціальної політики доповнено Класифікатор професій посадою «асистент вчителя інклюзивного навчання» (наказ Держспоживстандарту від 28.07.2010 р. №327). Посаду асистента вчителя передбачено Постановою Кабінету Міністрів України № 635 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 р. № 346 і від 14 червня 2000 р. № 963.

Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту №1/9-675 від 25.09.12 року «Щодо посадових обов'язків асистента вчителя» зазначає орієнтовні кваліфікаційні характеристики асистента вчителя в класі з інклюзивним навчанням, а саме: разом із учителем класу виконує навчальні, виховні, соціально-адаптаційні заходи, запроваджуючи ефективні форми їх проведення, допомагає дитині у виконанні навчальних завдань, залучає учня до різних видів навчальної діяльності; у складі групи фахівців бере участь у розробленні та виконанні індивідуальної програми розвитку дитини; адаптує навчальні матеріали з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дитини з особливими освітніми потребами.

Відповідно до цього листа асистент учителя здійснює наступні функції:

– *організаційну*: допомагає в організації навчально-виховного процесу в класі з інклюзивним навчанням; надає допомогу учням з особливими освітніми потребами в організації робочого місця; проводить спостереження за дитиною з метою вивчення її індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів і потреб; допомагає концентрувати увагу, сприяє формуванню саморегуляції та самоконтролю учня; співпрацює з фахівцями, які безпосередньо працюють з дитиною з особливими освітніми потребами та беруть участь у розробленні індивідуальної програми розвитку. Забезпечує разом з іншими працівниками безпечні умови навчання, виховання та праці. Веде встановлену педагогічну документацію.

– *навчально-розвиткову*: співпрацюючи з учителем класу, надає освітні послуги, спрямовані на задоволення освітніх потреб учнів; здійснює соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами, дбає про професійне самовизначення та соціальну адаптацію учнів. Сприяє розвитку дітей з особливими освітніми потребами, поліпшенню їхнього психоемоційного стану. Стимулює розвиток соціальної активності дітей, сприяє виявленню та розкриттю їхніх здібностей, талантів, обдарувань шляхом їх участі у науковій, технічній, художній творчості. Створює навчально-виховні ситуації, обстановку оптимізму та впевненості у своїх силах і майбутньому.

– *діагностичну*: разом із групою фахівців, які розробляють індивідуальну програму розвитку, вивчає особливості діяльності і розвитку дітей з особливими освітніми потребами, оцінює навчальні досягнення учня; оцінює виконання індивідуальної програми розвитку, вивчає та аналізує динаміку розвитку учня.

– *прогностичну*: на основі вивчення актуального та потенційного розвитку дитини бере участь у розробленні індивідуальної програми розвитку;

– *консультативну*: постійно спілкується з батьками, надаючи їм необхідну консультативну допомогу; інформує вчителя класу та батьків про досягнення учня. Дотримується педагогічної етики, поважає гідність особистості дитини, захищає її від будь-яких форм фізичного або психічного насильства. Постійно підвищує свій професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру.

У більшості країн, де розвинута і впроваджується інклюзивна освіта, асистентів педагога відносять до парапрофесіоналів, тобто осіб, які отримали підго-

товку у спеціалізованій галузі, щоб працювати під керівництвом того, хто має повну професійну підготовку. У контексті інклюзивного навчального закладу – це особи, які отримали підготовку у галузі педагогіки (інклюзивної педагогіки) та працюють під керівництвом вчителя і підпорядковуються керівнику навчального закладу [2].

У Канаді ведеться підготовка асистентів учителів до роботи з учнями безпосередньо на базі закладів освіти, щоб допомогти вчителям та іншим фахівцям, які працюють у шкільній системі. Університет Мак'Юена у провінції Альберта (Канада) пропонує курси, які містять 2 рівні. У курсі першого рівня розглядаються філософія, основні освітні концепції, пов'язані з навчанням дітей із синдромом дефіциту уваги, мовленнєвими розладами навчання, синдромом Дауна, синдромом Мартіна-Белла (Х-синдромом), церебральним паралічем, випадком і порушеннями фетально-алкогольного спектру. Також досліджується роль, яку відіграють асистенти вчителя під час запровадження цілей, визначених в індивідуалізованому навчальному плані учня. Слухачі досконало вивчають стратегії модифікації програми, стратегії ведення документації та вплив конкретного медичного лікування, визначають, які приписані лікарями медичні засоби можуть вплинути на поведінку та навчання в класі [2].

У Великій Британії підготовка на посаді асистента вчителя інклюзивного класу передбачає 2 рівні: для осіб без педагогічної освіти та осіб, які вже мають досвід роботи асистентом вчителя. Кожен рівень містить курси, які є обов'язковими та курси, які пропонуються на вибір.

Так, перший рівень підготовки асистентів учителя без педагогічної освіти містить 4 обов'язкові курси: допомога в організації ресурсів та веденні записів; допомога в наданні підтримки учням; надання підтримки під час проведення навчальних видів діяльності; надання ефективної підтримки колегам. Цей рівень містить 5 курсів, серед яких слухачі можуть обрати для себе 3 курси: підтримка навчальних видів діяльності з грамоти та математики; управління поведінкою учнів; забезпечення безпеки учнів; здоровий спосіб життя; використання ІКТ в класі.

Другий рівень підготовки також включає 4 обов'язкові курси та 19 курсів на вибір, серед яких слухачі мають обрати для себе 6 курсів. Обов'язковими курсами є: управління поведінкою учнів; встановлення стосунків з окремими дітьми та групами дітей; надання підтримки учням під час навчальних видів діяльності; перегляд власного професійного розвитку.

Курси на вибір включають в себе наступні: допомога в організації навчального середовища; ведення записів з відслідковування прогресу учнів; проведення спостережень; планування та оцінювання навчальних видів діяльності; соціальний та емоційний розвиток дітей; забезпечення безпеки учнів; здоровий спосіб життя; надання підтримки учням у двомовному середовищі; підтримка учням з проблемами в комунікації та взаємодії; підтримка учнів з когнітивними проблемами; підтримка учнів з особливими потребами в управлінні поведінкою, соціального та емоційного розвитку; підтримка учнів з фізичними та сенсорними порушеннями розвитку; використання ІКТ у класі; розвиток грамотності; розвиток навичок обчислюван-

ня; підтримка учнів у засвоєнні навчальної програми; підтримка розвитку робочих команд; підтримка та розвиток партнерських стосунків із колегами; співпраця з батьками [3].

У Полтавській області у 2017–2018 н. р. введено 214 ставок асистента вчителя інклюзивного класу. Підготовка цих фахівців здійснюється на базі Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського, починаючи з 2014 р., відповідно до розробленої професійної програми «Підвищення кваліфікації асистентів вчителя загальноосвітнього навчального закладу з інклюзивним навчанням», затвердженої ВР інституту 19 грудня 2013 року протокол № 7 та погодженої з Міністерством освіти і науки України.

Навчальна програма підвищення кваліфікації асистента вчителя інклюзивного класу враховує наступні компоненти:

- методологічний, який має на меті сформуванню розуміння методологічних проблем інклюзивної освіти;
- науково-теоретичний, який забезпечує знання теоретичних основ інклюзивної, корекційної педагогіки та суміжних із нею дисциплін;
- психолого-педагогічний, який ураховує знання досягнень психолого-педагогічних наук, нових освітніх технологій у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами;
- спеціальний, який формує знання і вміння стосовно профільної діяльності педагога;
- практичний, спрямований на формування вмінь професійно використовувати корекційно-педагогічні методи та прийоми;
- методичний, що забезпечує необхідний рівень оволодіння методиками, технологіями та дидактичним інструментарієм.

Навчально-тематичний план курсів підвищення кваліфікації асистентів вчителя інклюзивного класу містить 5 навчальних модулів: «Філософія освіти XXI століття»; «Теорія і практика вдосконалення педагогічної майстерності працівників освіти у системі підвищення кваліфікації»; «Законодавство про освіту та охорона праці»; «Організаційно-педагогічні засади розвитку професійних компетентностей асистентів учителів інклюзивного класу»; «Інформаційно-комунікаційні технології в діяльності педагогічного працівника».

У межах модуля «Організаційно-педагогічні засади розвитку професійних компетентностей асистентів учителів інклюзивного класу» здійснюється підготовка педагогічних працівників за наступними змістовими модулями: інклюзивна освіта – понятій-

но-термінологічні визначення та основні принципи; інклюзивна освіта у розвинених країнах світу; корекційно-розвивальна робота – як складова інклюзивного навчання; співробітництво та основні принципи командного підходу; організація освітнього процесу зі школярами, які мають порушення психофізичного розвитку в умовах інклюзивного навчання (за нозологіями); психологічні та етичні аспекти взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами; корекція порушень пізнавальної діяльності та психологічні механізми корекційної роботи; розвиток міжособистісних стосунків в учнівському колективі; застосування принципів універсального дизайну та пристосування класного середовища до потреб дітей з особливостями психофізичного розвитку.

Програма підготовки педагогічних працівників до роботи на посаді асистента вчителя інклюзивного класу включає в себе навчальний тренінг: «Особливості розробки Індивідуальної програми розвитку та індивідуального навчального плану для дітей з ООП» (4 год.); виїзне заняття: «Методика проведення уроків у інклюзивних класах» (4 год.); педагогічна практика на базі інклюзивного навчального закладу (6 год.).

Висновки. Отже, підготовка педагогічних працівників до роботи на посаді асистента вчителя інклюзивного класу повинна передбачати виклад ключових питань процесу інклюзивного навчання; нормативно-правової бази у сфері забезпечення права на освіту дітей з інвалідністю/особливими потребами; ролі та кваліфікаційних вимог асистента вчителя; особливостей реалізації Індивідуальної програми розвитку; основ розуміння особливих потреб учнів та питання супроводу; питання комунікації та партнерства. Впровадження навчальної програми «Підвищення кваліфікації асистентів вчителя загальноосвітнього навчального закладу з інклюзивним навчанням» до навчальних планів інститутів післядипломної педагогічної освіти відповідає новій освітній політиці держави у сфері впровадження інклюзивної освіти.

Список використаних джерел

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про організацію інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» від 15 серпня 2011 року № 872 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/29626/ (дата звернення 10.09.17р.). – Назва з екрана.
2. Огляд ролі асистентів учителів у канадських школах. Досвід провінцій Манітоба, Нова Шотландія та Альберта : посіб. / за ред. Е. Чорнобой, О. Красюкова-Еннз. – Київ : Паливода А. В., 2012. – 32 с.
3. Асистент вчителя в інклюзивному класі: основні ролі та завдання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://static.klasnaocinka.com.ua/uploads/editor/579/69573/sitepage_86/files/rekomendacii_po_organizacii_raboty_assistenta_uchitelja_v_ukra.doc (дата звернення 01.09.17р.). – Назва з екрана.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 18.05.2017

Калиніченко І. А. Особенности подготовки ассистента учителя инклюзивного класса.

А Рассматриваются особенности подготовки педагогических работников на должность ассистента учителя инклюзивного класса. Исследовано современное состояние подготовки ассистентов учителя в Канаде и Великобритании.

Ключевые слова: инклюзивное образование; инклюзивное обучение; ассистент учителя инклюзивного класса; дети с особыми образовательными потребностями

Kalinichenko I. O. Features of Training Educators to Work at the Position of Teachers Assistants of the Inclusion Class.

S The article deals with the features of training pedagogues as teachers assistants of the inclusion class. The current status of training teacher's assistant in Canada and the United Kingdom is explored.

Key words: inclusive education; inclusive learning; teacher's assistant of the inclusion class; children with special educational needs.